

TRACTATUS VIII.

DE CONSCIENTIA.

Quaeres 1. **Q**uid sit conscientia?

Resp. Est, Actus intellectus practici dictantis quid hic et nunc, spectatis omnibus circumstantiis, faciendum sit ut bonum, vel omittendum ut malum.

Dicitur 1. Actus; quia testificatur, accusat, remordet, dirigit, &c.

Dicitur 2. Intellectus; quia solius intellectus est de agendis vel non agendis judicare.

Dicitur 3. Intellectus practici; quia versatur circa actiones humanas, ut eas dirigat, non solum in genere, ut facit prudentia generalis, sed in particulari. Unde ejus judicium vocatur *practice practicum*.

Dicitur 4. Dictantis quid hic et nunc, &c. per quod differt tum a synderesi, quae versatur circa prima morum principia; tum a prudentia generali, quae ex primis principiis deducit tantum conclusiones generales, abstrahentes scilicet a circumstantiis: conscientia vero prima principia applicat ad hoc vel illud in particulari; v. gr. synderesis dicitur: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*: ex quo prudentia generalis concludit generaliter: *Ergo non est retinendum id quod est alterius*. Unde conscientia subsumit: *Atqui haec pecunia, quam casu inveni, est aliena*; deinde concludit: *Ergo eam retinere non debeo*.

Quaeres 2. *Quomodo dividitur conscientia?*

Resp. Dividitur 1. in veram et erroneam; 2. in certam et dubiam; 3. in scrupulosam et latam; 4. in probabilem et improbabilem.

CAPUT I.

De conscientia vera, et erronea.

Quaeres 1. **Q**uid sit conscientia vera, seu recta?

Resp. Est ea, quae dicitur aliquid esse licitum, vel illicitum, quod revera licitum, vel illicitum est. Haec est certissima morum regula; cum sit recta synderesis et legis applicatio ad actum particularem hic et nunc agendum.

Quaeres 2. *Quid sit conscientia erronea, seu falsa?*

Resp. Est ea, quae dicitur aliquid esse licitum vel illicitum, quod revera non est tale. Et duplex est, scilicet invincibiliter, et vincibiliter erronea.

Conscientia invincibiliter erronea, est ea, cujus error, omni diligentia adhibita, depelli non potuit, aut non debuit. Quocirca est inculpata.

Conscientia vincibiliter erronea, est ea, cujus error adhibita diligentia necessaria, depelli potuit ac debuit. Et haec vel est affectata, vel crassa, pro ratione ignorantiae ex qua nascitur.

Quaeres 3. *Utrum conscientia erronea sit morum regula?*

Resp. Non est per se, quia falsa est omnino; ergo debet deponi: est tamen morum regula per accidens, si sit invincibiliter erronea; quia est judicium, quod sine formidinae partis oppositae existimatur verum, quod nec debet, nec potest deponi.

Quaeres 4. *Utrum peccet, qui agit contra conscientiam erroneam?*

Resp. Semper peccat, sive error sit vincibilis, sive invincibilis; quia non agit ex fide, id est, ex persuasionem quod liceat; atqui ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est*; ergo, &c. Ratio est, quia qui agit contra conscientiam, vult peccatum; ergo peccat.

Quaeres 5. *Utrum peccet qui operatur secundum conscientiam erroneam, dictantem aliquid licitum esse, quod revera illicitum est?*

Resp. Non peccat, si error sit invincibilis; quia error invincibilis excusat operantem ex eo, sicut ignorantia invincibilis quam importat. . . peccat vero, si error sit vincibilis; quia talis error excusare non potest operantem ex eo, sicut nec ignorantia vincibilis ex qua oritur.

Obijcies. Si laborans conscientia vincibiliter erronea, peccet eam sequendo, peccet etiam eam non sequendo, necessario peccabit; absurdum consequens; ergo.

Resp. Dist. seq. maj. Necessario peccabit, necessitate hypothetica, si nimirum conscientiam non deponat, quam debet et potest deponere, utpote vincibilem, *conc.* necessitate simplici et absoluta, *nego.* Tota ergo peccandi necessitas, quae huic homini incumbere videtur, plane est voluntaria, quia rem sedulius perpendere, doctiores consulere ut errorem deponeret, minime dignatus est.

Quaeres 6. *Utrum Confessarius teneatur monere poenitentem, qui laborat conscientia vincibiliter erronea?*

Resp. Semper tenetur, etiamsi praevideat monitionem suam poenitenti profuturam non esse, quia si poenitens non moneatur, semper peccabit ex ignorantia vincibili, quae a peccato non excusat.

Hinc poenitens debet moneri, 1. Cum interrogat Confessarium, quia tunc habet dubium de licitate suae actionis. 2. Cum error versatur circa prima juris naturalis principia, vel circa primas eorum conclusiones, quia circa illa ejus ignorantia est tantum vincibilis.

Quaeres 7. *Utrum Confessarius teneatur monere poenitentem, qui laborat conscientia invincibiliter erronea?*

Resp. Debet eum monere, 1. Si error in boni com-

munis dispendium vergat, quidquid sit de monitionis successu: hinc invalide ordinatus moneri debet. . . .
2. Si error sit in praejudicium tertii particularis. . . .
3. Si error sit de necessariis ad salutem necessitate medii. . . . 4 Si spes emendationis affulgeat.

Resp. 2. Non debet eum monere, si monitio nociva magis, quam utilis, futura praevideatur; quia nempe periculum est, ne poenitens, qui hactenus materialiter tantum peccavit, formaliter postea sit peccaturus, monitionem Confessarii spernendo.

CAPUT II.

De conscientia scrupulosa, et lata.

Quaeres 1. *Quid sunt conscientia scrupulosa et lata?*

Resp. Scrupulosa, est ea, qua mens, levibus nixa fundamentis, cum anxietate judicat aliquid esse mali; vel timet ne aliquid mali subsit in actione bona, vel indifferenti.

Lata, est ea, qua mens, ex levissimis, et quidem cupiditati faventibus, rationibus, licitum esse putat quod malum esse facile deprehendi potest, aut pro levi peccato habet, quod grave communiter reputatur. Utraque ad erroneam pertinet.

Quaeres 2. *Utrum illae conscientiae sint morum regulae?*

Resp. Non sunt, quia sunt improbables et imprudentes, cum vanis et futilibus nitantur rationibus, quae prudentes homines movere non possunt, hinc debent deponi.

Quaeres 3. *Utrum scrupulosus possit ac debeat contra scrupulos agere?*

Resp. Si scrupulus sit verum iudicium de malitia operis, non potest scrupulosus contra scrupulum non

depositum agere: quia scrupulus sic sumptus est conscientia practice erronea, contra quam actu retentam non licet agere. . . si vero scrupulus sit timor ne aliquid mali subsit in opere, junctus cum judicio absoluto et pratico de licitate actionis, tunc scrupulosus debet contra scrupulos operari, ipsos contemnendo ac negligendo, ut obtemperet judicio vero et certo de licitate actionis.

CAPUT III.

De conscientia certa, et dubia.

Quaeres 1. **Q**uid sit conscientia certa?

Resp. Est, *judicium firmum et sine formidine, saltem rationali, de bonitate aut malitia operis hic et nunc agendi.*

Quaeres 2. *Quid sit conscientia dubia?*

Resp. Est, *suspensio judicii circa bonitatem aut malitiam operis hic et nunc agendi: vel quia pro neutra parte rationes occurrunt suadentes, in quo casu conscientia dicitur, negative dubia. Vel quia pro utraque parte occurrunt rationes aequae ponderantes, tuncque dicitur, dubia positive.*

Quaeres 3. *Utrum conscientia practice dubia sit regula morum?*

Resp. Non est: nam regula morum debet determinare ad assensum; atqui conscientia dubia non determinat ad assensum, ut constat ex ejus definitione; ergo, &c. Hinc qui agit cum conscientia dubia non deposita, peccat, quia non agit ex fide; ergo debet deponi.

Quaeres 4. *Quo principio conscientia dubia possit deponi, et fieri moraliter certa?*

Resp. 1. In materia justitiae potest deponi hoc juris principio: *In dubiis melior est conditio possidentis:*

quia merito praesumitur possessorem alicujus rei, quam apud se habet, esse verum illius Dominum: quatenus communius evenit, ut qui possidet, rem suam, jusque suum possideat, licet aliter aliquando evenire possit.

Resp. 2. In aliis materiis deponi potest per hanc juris regulam: *Pro eo standum est, pro quo stat praesumptio.* Quia qui in dubiis pro ea parte stat, pro qua stat praesumptio, prudenter agit; ergo licite agit; ergo &c.

Quaeres 5. *Si pro neutra parte praesumptio stare clare videatur, quomodo deponendum est dubium?*

Resp. Debet deponi hoc juris principio: *In dubiis tutior pars est eligenda.* Nam Eccli. 3. dicitur: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Et cap. 21. *Quasi a facie colubri fuge peccata.* Sed qui in dubio, in quo pro nulla parte stat praesumptio, non eligit partem tutiorem, non fugit peccatum tanquam a facie colubri, item se exponit periculo peccandi; ergo peccat; ergo in dubiis tutior pars est eligenda; idque praecipunt multi Canones.

Objicies 1. Canones qui dicunt in dubiis partem tutiorem esse amplectendam, sunt tantum consilii, non praeepti; ergo, &c.

Resp. Nego ant. Nam Canones illi his constant terminis praeeptivis: *Via tutior est eligenda. Semitam debemus eligere tutiorem. Quod certius existimamus, tenere debemus.* Unde Clerus Gallicanus, ann. 1700. hanc interpretationem damnat his verbis: *Neque id consilii, sed praeepti loco habemus, dicente Scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit.*

Objicies 2. Lex dubia non potest certam parere obligationem; atqui si in dubio de licitate actionis, ab ea esset abstinendum, lex dubia certam pareret obligationem; ergo &c.

Resp. Dist. maj. Non potest certam parere obliga-

tionem, petitam ex parte legis de qua dubitatur, conc. ex parte legis naturalis quae vetat ne quis se exponat periculo peccandi, nego. Lex enim naturalis non solum praecipit ut obediamus superioribus, sed etiam vetat ne nos exponamus evidenti periculo superiorum leges transgrediendi.

CAPUT IV.

De conscientia probabili, et improbabili.

Quaeres 1. **Q**uid sit conscientia probabilis?

Resp. Est, actus, quo intellectus, ob motivum grave, quamvis absolute fallibile, judicat actionem hic et nunc exercendam, esse licitam vel illicitam. Unde probabilitas est verisimilitudo.

Dicitur 1. *Ob motivum grave*, quod si petatur a ratione, probabilitas dicitur *intrinseca*; si ab auctoritate doctorum, vocatur *extrinseca*.

Dicitur 2. *Quamvis absolute fallibile*, quia licet illud motivum idoneum sit ad viros pios et prudentes determinandos ad assensum, illos tamen non determinat sine formidine partis oppositae.

Conscientia improbabilis, est actus, quo intellectus ob motivum nullius vel levis momenti, judicat actionem hic et nunc exercendam, esse licitam, vel illicitam.

Quaeres 2. *Quid sit opinio tuta, tutior, et minus tuta?*

Resp. *Opinio tuta*, est ea quae removet a periculo peccandi. *Tutior*, quae magis removet. *Minus tuta*, quae minus removet.

Quaeres 3. *Utrum liceat sequi opinionem probabilem hominis libertati faventem, in concursu probabilioris quae favet legi?*

Resp. Non licet. Nam 1. *Apost. 1. ad Tessel. 5.* ait: *Omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni*

specie mala abstinete vos. Sed qui sequitur opinionem minus probabilem faventem libertati, seu potius cupiditati, 1. *non omnia probat*, quia non se determinat prudenter: 2. *non tenet quod bonum est*, quia amplectitur quod ei malum apparet potius quam bonum: 3. *non abstinet ab omni specie mala*, quia amplectitur quod probabilius malum esse judicat; ergo, &c.

2. Illa doctrina est nova, ut declaravit Clerus Gallicanus, anno 1700. *Quod ergo in praxi eam nobis liceat sequi sententiam, quam nec ipsi ut probabiliorum eligendam judicemus*, inquit, *hoc novum, hoc inauditum, hoc certis ac notis auctoribus postremo demum saeculo proditum, et ab iisdem pro morum regula positum, repugnat huic effato a Patribus celebrato: Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus, nec habere potest christianae regulae securitatem.*

3. Quia ille non agit licite, qui non agit prudenter: sed qui eligit sententiam minus probabilem faventem libertati in concursu probabilioris quae stat pro lege, non agit prudenter: nam non habet certitudinem moralem de honestate suae actionis, de qua hoc habet iudicium: *Probabilius et verisimilius est hanc actionem esse malam et illicitam*; ergo.

Obicies 1. Qui sequitur opinionem probabilem in concursu probabilioris, prudenter agit: nam agit ductus argumentis quae viros pios et doctos ad assensum determinare possunt; ergo.

Resp. Nego ant. et prob. Nam adveniente luce probabilioris sententiae, lux sententiae minus probabilis statim evanescit; ergo non remanet vere probabilis; ergo viros doctos et pios non potest determinare ad assensum.

Inst. 1. Nullum comparativum destruit positivum; ergo major probabilitas non destruit minorem.

Resp. Dist ant. Nullum comparativum, comparative sumptum, conc. comparativum adversative sumptum,

quomodo hic tō *probabilius* sumitur, *nego ant.* Sic Apost. 1. Cor. 7. sumit tō *melius*, in hoc textu: *Melius est nubere, quam uri*, non quod bonum sit uri, sed quod ex his duobus inter se comparatis, unum sit bonum, alterum malum.

Inst. 2. Opinio minus probabilis fundatur motivo gravi, alias non esset probabilis; ergo juxta illam licet operari.

Resp. Dist. ant. Fundatur motivo gravi, superato per motivum gravius in oppositum, *conc.* non superato, *nego ant.* Porro motivum grave superatum a graviori, fit leve, nec meretur assensum.

Objicies 2. Licitum est sequi opinionem minus tutam in concursu tutioris; ergo a pari, &c.

Resp. Nego conseq. Disparitas est, quod opinio tuta, etiam in concursu tutioris, nulli exponat periculo peccandi, cum tuta supponatur: e contra vero probabilis in concursu probabilioris exponit operantem periculo peccandi contra legem.

Inst. Ergo non licet sequi opinionem probabiliorem, imo nec probabilissimam: nam non excludit omnem incertitudinem; ergo habet secum periculum peccati.

Resp. Nego conseq. Ad prob. *dist.* Non excludit incertitudinem objectivam et metaphysicam, *conc.* moralem, *nego.* Porro qui agit cum certitudine moralis de licitate suae actionis, non peccat, quia facit totum quod in se est ad inquirendam veritatem: unde si forte eam non attingat, excusatur a peccato ratione ignorantiae invincibilis.

Quaeres 4. *Utrum liceat sequi opinionem probabilem quae favet hominis libertati, in concursu aequae probabilis quae favet legi?*

Resp. Non licet, sed tunc ea opinio est tenenda, quae est tutior. Nam, in dubiis semitam debemus eligere tutiorem, ex regula juris: sed qui versatur in aequali opinionum contrarium probabilitate, versatur

in vero ac proprie dicto dubio, cum non sit potior ratio, cur intellectus judicet unam opinionem esse veram, quam alteram, et sic in suspensio remaneat inter veritatem et falsitatem; ergo, &c.

Objicies 1. Qui habet opiniones utrinque probabiles, non est in dubio vero et proprie dicto; ergo non tenetur partem tutiorem sequi.

Prob. ant. In veris dubiis intellectus neutri parti adhaeret; in opinione e contra uni realiter adhaeret, licet cum formidine partis oppositae; ergo, &c.

Resp. Dist. 2. partem ant. In opinione, quae, non concurret cum contraria aequaliter probabili, intellectus uni parti realiter adhaeret, *conc.* quae concurret, *nego.* Tunc enim intellectus inter utrumque anceps ac suspensus maneat, necesse est; ergo tutior pars est eligenda ut vitetur periculum peccati.

Inst. Opinio probabilis non amittit gravitatem sui motivi, ex eo quod concurrat cum opinione opposita aequae probabili; ergo non reddit intellectum ancipitem et suspensum.

Resp. Nego ant. Nam gravitas unius opinionis eliditur per gravitatem opinionis contrariae aequae probabiles, et sic neutra pars apparet magis vera quam falsa, unde intellectus debet suspendere assensum et dissensum, ac proinde manere dubius.

Objicies 2. In dubio tantummodo practico tutior pars est eligenda; atqui intellectus inter duas aequales probabilitates constitutus, licet dubius *speculative*, non est tamen dubius *practice*; ergo.

Resp. Nego min. Nam intellectus *speculative* dubius, est necessario dubius *practice*, cum in praxi nulla occurrat circumstantia quae dubium *speculativum* tollat; atqui hic nulla est circumstantia quae minuat pondus rationum propter quas intellectus est *speculative* dubius; ergo, &c.

Inst. Intellectus *speculative* dubitans, v. gr. utrum

contractus *mohatra* sit licitus vel illicitus. potest se determinare per hunc actum reflexum: *Licitum est sequi opinionem certo probabilem*; ergo.

Resp. Nego ant. Quia supponit falsum, nempe opinionem probabilem in concursu alterius aequae probabilis retinere suam probabilitatem, quod falsum esse supra probavimus.

Quaeres 5. *Utrum liceat sequi opinionem probabilem quae favet libertati, in concursu minus probabilis quae favet legi?*

Resp. 1. Non licet in iis quae sunt necessaria necessitate medii ad salutem, vel quae requiruntur ad validam administrationem, et receptionem Sacramentorum; quia in his ignorantia invincibilis, aut major probabilitas nihil juvat ad obtinendum finem quem procurare tenemur, cum non possit salus obtineri, nec effectus Sacramenti haberi, nisi reipsa ponantur ea quae Deus ad hunc finem exigit.

Resp. 2. Licet, ubi agitur de licito actu humanorum; nam ex D. Thom. 2. 2. q. 70. art. 2. *Certitudo non est quaerenda in omni materia; in actibus enim humanis, super quibus constituuntur judicia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia: et ideo sufficit probabilis certitudo quae in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat.* Atqui si non liceret sequi opinionem minus tutam, quae sit tutiore notabiliter probabilior, non sufficeret probabilis certitudo, sed requireretur certitudo demonstrativa, quae non potest semper haberi; ergo &c. Ratio est, quia opinio probabilior est verior, cum traditioni, quae est morum regula, sit conformior.

Hinc merito Alex. VIII et post ipsum Clerus Gallic. anno 1700. hanc. prop. damnarunt: *Non licet sequi opinionem probabilem, vel inter probabiles probabilissimam.*

Objicies. Qui sequitur opinionem minus tutam, licet probabiliozem, non est certus de bonitate suae actionis; ergo, &c.

Resp. Dist. ant. Non est certus metaphysice, *conc.* moraliter, *nego.* Porro certitudo moralis sufficit ut homo tute operetur: etsi enim *admittat formidinem de opposito, et scrupulos, non tamen advertendos, sed contemnendos,* ait Gerson, lib. 4. *De consol. Theologica.*

Inst. Qui judicat actionem minus tutam esse honestam, simul judicat eam forte esse illicitam; ergo non est certus moraliter.

Resp. Dist. ant. Simul judicat eam forte esse illicitam, illicitate materiali invincibili, *conc.* formali, vel materiali vincibili, *nego min.* Formido ergo, quam admittit opinio probabilior, non impedit certitudinem moralem de licito actionis; unde est contemnenda, ut docet Gerson.

